Pregledni naučni rad
UDK:36:349.22-053.2
DOI:10.7251/ZND2601315V

EKSPLOATACIJA DJEČJEG RADA U SAVREMENOM DRUŠTVU

Prof. dr Dragana Vilić*
Doktor socioloških nauka, redovni profesor
Ekonomski fakultet Univerziteta u Banjoj Luci, Republika Srpska/BiH

Apstrakt: *U radu se analizira fenomen dječjeg rada kao jedan od najozbiljnijih izazova savremenog društva. Postoji široki spektar prihvatljivih i neprihvatljivih aktivnosti djece koje se mogu tretirati kao dječji rad. Zato je za razumijevanje fenomena dječjeg rada neophodno razlikovati dopušten, poželjni, lagani i dostojanstveni rad koji djeca obavljaju (ne nanosi štetu zdravlju, razvoju i dobrobiti djeteta) i zloupotrebu dječjeg rada koja vodi ka eksploataciji (kršenje ljudskih prava, nasilje nad djecom, najgori oblici dječeg rada i opasni poslovi). U radu se ukazuje na dugu istoriju dječjeg rada i njegove zloupotrebe, kao i na evoluciju zaštite prava djeteta u oblasti rada (ljudsko pravo). Analizom statističkih podataka međunarodnih organizacija ukazuje se na globalne razmjere eksploatacije dječjeg rada u savremenom društvu. U radu se analiziraju uzroci dječjeg rada (individualni, porodični, socio-ekonomski), kao i dalekosežne posljedice dječjeg rada na razvoj djeteta (psihički, fizički, socijalni i sl.) i na društvo. Umjesto klasičnog zaključka, rad nudi pregled trenutnih globalnih napora i inicijativa usmjerenih ka potpunom iskorjenjivanju dječjeg rada.*

Ključne riječi: *dječji rad, eksploatacija, savremeno društvo.*

Uvodno razmatranje dječjeg rada

U svakom društvu rad djece i omladine privlači pažnju, zbog njihove ranjivosti (nezrelost, neiskustvo i nesposobnost prepoznavanja opasnosti i rizika koji prate rad) (Јовановић, 2020: 6). Dječji rad podrazumijeva uključivanje lica mlađih od 18 godina[221] u "ekonomske aktivnosti u proizvodnji dobara i usluga, a koji u zavisnosti od vrste rada i okolnosti može biti dozvoljen ili nedozvoljen u skladu sa međunarodnim i domaćim zakonodavstvom" (Marković, 2024: 10). S obzirom da djeca u skladu sa svojim psihofizičkim potencijalom raspolažu odgovarajućim životnim radnim sposobnostima, postoji širok spektar prihvatljivih i neprihvatljivih aktivnosti djece koje se mogu tretirati kao dječji rad. S pravnog aspekta, dječji rad može biti: „(a) dopušten/dozvoljen dečiji rad; i (b) nedopušten/nedozvoljen dečiji rad. (...) Nedopušteni dečji rad je svaki onaj rad koji nije u skladu sa relevantnim pravnim pravilima (međunarodnim i nacionalnim), po kojima se jedno mlado lice može zaposliti i raditi, a suprotno od toga je dopušteni rad. Drugim rečima, nedopušteni dečiji rad, po svrsi i načinu na koji se vrši, dovodi do zloupotrebljavanja i eksploatacije deteta, šteti njegovim najboljim interesima (šteti njegovom zdravlju, moralu i obrazovanju)" (Јовановић, 2020: 8). Angažovanje djece u ekonomskim aktivnostima koje ne nanose štetu njihovom zdravlju i dobrobiti podrazumijeva lak rad i dostojanstven rad.[222] Radne aktivnosti djece u slobodnom vremenu na lakim

* dragana.vilic@ef.unibl.org

[221] U međunarodnim dokumentima koji za predmet imaju posredno ili neposredno zaštitu djece od ekonomske eksploatacije određen je pojam djeteta kao lica mlađeg od 18 godina (Konvencija o pravima djeteta, član 1, Konvencija MOR-a br. 182, član 2, Protokol za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudskim bićima, naročito ženema i djecom, član 3, koji dopunjava Konvenciju UN protiv transnacionalnog organizovanog kriminala iz 2000. godine, Direktiva Evropske unije broj 94/33, član 3, Sistem nacionalnih računovodstava Ujedinjenih nacija).

[222] Iz člana 7 Konvencije MOR-a br. 138 proizilazi koncept dozvoljenog lakog rada - nacionalnim zakonima ili propisima može se dozvoliti zaposlenje ili rad osobama uzrasta od 13 godina (ili 12 u zemljama u kojima je opšta minimalna starost za rad 14 godina) na lakim poslovima koji vjerovatno neće naštetiti zdravlju ili razvoju ovih lica i koji ne bi trebalo da im ograničava pohađanje škole, dakle zaposlenje djece uzrasta od 12 do 14 godina na poslovima koji nisu opasni manje od 14 časova sedmično (International Labour Organization [ILO] & United Nations Children's Fund [UNICEF], 2025: 13). Konvencijom MOR-a br. 182 i Konvencijom UN o pravima djeteta osobama do 18 godina starosti zabranjuje se obavljanje teških i opasnih poslova i obezbjeđuje im se odgovarajuća zaštita.

poslovima mogu se smatrati prihvatljivim, poželjnim. „Poželjne vrste rada su one koje doprinose formiranju prosocijalnih vrednosti kod deteta i pospešuju njegov razvoj, kao na primer rad deteta u obavljanju kućnih poslova, učešće u porodičnom poslu, angažovanje deteta da sebi obezbedi džeparac i sl., i to onda kada je to primereno uzrastu i sposobnostima deteta, kad je osigurana bezbednost deteta tokom radnih aktivnosti, kada se dete ne izlaže fizičkim, hemijskim i drugim štetnostima, i onda kada takvo radno angažovanje ne ometa školovanje i mogućnosti za odmor, igru i razonodu deteta“ (Međunarodna organizacija rada [MOR], 2021: 11).

Kroz rad na različitim poslovima djeca su tokom istorije doprinosila ekonomskom razvoju društva i budžetu porodice. Predindustrijski period karakteriše uglavnom rad djece u domaćinstvima i u poljoprivredi, koji je imao karakteristike eksploatacije (dugo radno vrijeme i neprilagođenost psiho-fizičkim karakteristikama djece (Bass, 2004 prema Marković, 2024: 6). Iz razloga što su djeca bila uključena u rad i doprinosila opstanku tradicionalne porodice, kako primjećuje Entoni Gidens (Anthony Giddens), ona su ova ovakvoj porodici „donosila ekonomsku korist. Danas, naprotiv, u zapadnim zemljama dete u značajnoj meri roditelje finansijski opterećuje” (Gidens, 2005: 85). Dječji rad je potpuno legalizovan u periodu industrijalizacije u Evropi i u SAD, kada su pred djecu postavljena očekivanja od strane porodice i društva da u ranom uzrastu (9 i manje godina) započnu rad, a što se uklapala s ubrzanim razvojem tehnologije koji je zahtijevao radnu snagu. Djeca iz radničkih porodica bila su najviše angažovana. U zemljama Evrope (najviše u Belgiji i u Engleskoj), Azije i SAD, naročito na samim počecima procesa industrijalizacije, dječji rad je bio prisutan i podržavan u različitoj mjeri u granama industrije (najviše u izradi tekstila od čipke, u tekstilnoj industriji i u fabrikama za eksploataciju uglja). Od kraja 19. vijeka djeca su usmjeravana na marginalizovano tržište rada. Krajem 19. i početkom 20. vijeka porodične finansije radničke klase i dalje su značajno zavisile od dječjeg rada. Prema rezultatima istraživanja, tek u drugoj polovini 20. vijeka zabilježeno je smanjenje dječjeg rada iz nekoliko razloga: masovnije uključivanje udatih žena na tržište rada, veće plate koje su ostvarivali odrasli muški članovi porodice omogućavalo dovoljno novca za podmirivanje potreba porodice i priliku da se djeca obrazuju za rad na bolje plaćenim poslovima i tako uvećaju blagostanje porodice, unapređenje i razvoj tehnologije, donošenje zakona o zabrani zloupotrebe dječjeg rada i zakona o obaveznom obrazovanju tokom 19. vijeka i početkom 20. vijeka (Cunningham & Viazzo, 1996, Cunningham, 2000; Boyden, 2004 prema Marković, 2024: 6 - 8). U afričkim zemljama postoje različite prakse dječjeg rada u zavisnosti kojoj religijskoj grupi zemlja pripada, ali uglavnom to je rad u domaćinstvu, u poljoprivredi, u tekstilnoj industriji, prosjačenje i sl. (Bass, 2004 prema Marković, 2024: 7 -8). U savremenom dobu u stalnom porastu je upotreba i zloupotreba rada djece i omladine naročito u nerazvijenim zemljama i reginima u svijetu (Afrika, Azija, Južna Amerika). Djeca se pretežno radno angažuju na poslovima koji su teški i slabo plaćeni (poljoprivreda, građevinarstvo, rudarstvo), jer ne posjeduju stručna znanja i vještine kao i životno iskustvo. Njihov rad se zloupotrebljava, iskorišćava i eksploatiše na različite načine (trgovina ljudima, prostitucija, prosjačenje, učešće u oružanim sukobima) (Јовановић, 2020: 7).

Nakon umnožavanja posljedica ovakvog rada za djecu (povrede, smrtnost i kratak životni vijek), države su počele da donose zakone za zaštitu djece od zloupotrebe njihovog rada. “Krajem 19. veka, a u nekim delovima sveta početkom 20. veka, društvenim i zakonskim reformama je povećavan prag godina za radno angažovanje dece” (Marković, 2024: 8). U drugoj polovini 20. vijeka zakonske granice za dječji rad i osnovu za nacionalne i međunarodne akcije za njegovo okončanje postavili su glavni međunarodni standardi ljudskih i radnih prava: Konvencija Međunarodne organizacije rada br. 138 o minimalnim godinama starosti, za zasnivanje radnog odnosa (1973) (pokriva ekonomsku aktivnost koju obavljaju djeca) i Preporuka o minimalnim godinama za zapošljavanje broj 146[223], Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima djeteta (1989) (postavila okvir za zaštitu osnovnih prava djeteta, pravo na zaštitu djece od ekonomskog iskorišćavanja i od obavljanja poslova koji su opasni ili štetni po zdravlje ili za cjelokupni razvoj djeteta), Deklaracija Međunarodne organizacije rada o

[223] Konvencija Međunarodne organizacije rada br. 138 o minimalnim godinama starosti, za zasnivanje radnog odnosa (1973) – poziva na uspostavljanje minimalnog uzrasta za rad koji mora biti viši od uzrasta obaveznog školovanja (do 15 godina, odnosno 14 godina za zemlje u razvoju) i definiše za opasni rad minimalnu granica uzrasta koja ne treba da bude ispod 18 godina. Od navedenih opštih uslova za zasnivanje radnog odnosa (godine života i završavanje obaveznog školovanja), Konvencijom su predviđene mogućnosti da se nacionalnim propisima regulišu izuzeci u određenim slučajevima, osim kod zapošljavanja djece na opasnim poslovima (član 3).

osnovnim principima i pravima na radu (1998), Konvencija MOR broj 182 o najgorim oblicima dečjeg rada (precizira najgore oblike dječjeg rada) i Preporuka MOR broj 190 o zabrani i hitnoj akciji za ukidanje najgorih oblika dječjeg rada.[224] Oni otjelotvoruju globalni konsenzus: "Nijedno dijete ne bi trebalo da bude angažovano na poslu koji šteti njegovom zdravlju, razvoju ili budućim izgledima. Ostvarivanje ovog osnovnog prava je i pravni imperativ i temelj za pravednija, inkluzivnija društva, počevši od njihovih najmlađih, najranjivijih članova" (International Labour Organization [ILO] & United Nations Children's Fund [UNICEF], 2025: 11). Cilj okončanja dječjeg rada u svim njegovim oblicima do 2025. godine bio je postavljen kao jedan od Ciljeva održivog razvoja (cilj 8.7).[225] Rezoluciju o statistici dječjeg rada koji ove zakonske standarde prevodi u statističke termine za potrebe mjerenja ove pojave usvojila je Međunarodna konferencija statističara rada (ICLS) 2018. godine (ILO & UNICEF, 2025: 12). Prema P. Jovanoviću, u smislu navedenih međunarodnih pravnih dokumenata, „pod *dečijim radom* (koji se javlja kao dopušten ili nedopušten) može se podrazumevati onaj rad koji se vrši (vremenski određeno ili neodređeno) u odnosu na pripadnost ili zavisnost (statusne, pravne, faktičke ili ekonomske) prema nekoj zajednici, organizaciji ili licu pod čijim okriljem ili za čiji račun se vrši, sa odgovarajućom (ciljnom) interesnom svrsishodnošću ili ekonomskom motivacijom" (Јовановић, 2020: 19).

Prema najnovijem zajedničkom izvještaju Međunarodne organizacije rada (ILO) i Međunarodnog dječjeg fonda Ujedinjenih nacija (UNICEF) za 2024. godine, skoro 138 miliona djece širom svijeta od 5 do 17 godina starosti uključeno je u radne aktivnosti (skoro 8% djece u svijetu), od toga 54 miliona angažovano je na opasnim poslovima (ILO & UNICEF, 2025: 8). Stopa dječjeg rada je više nego dvostruko veća od globalnog prosjeka u sve većem broju zemalja pogođenih krizom i nestabilnošću (ILO & UNICEF, 2025: 11). U pogledu broja i udjela djece u dječjem radu i dalje postoje velike regionalne razlike. Najveći broj djece u dječjem radu zabilježen je u Podsaharskoj Africi - 87 miliona (skoro 2/3 od ukupnog broja na globalnom nivou), na drugom mjestu su centralna i južna Azija sa 17 miliona. Najveća rasprostranjenost opasnog dječjeg rada u Podsaharskoj Africi (22%), a zatim slijede sjeverna Afrika i zapadna Azija (8%) (ILO & UNICEF, 2025: 20). U dječjem radu najveći udio čine mala djeca uzrasta od 5 do 11 godina - ona čine 57% ili 79 miliona od ukupnog broja djece u dječjem radu u svijetu. U starosnom profilu regionalne varijacije su značajne. Više od 2/3 djece u dječjem radu u Podsaharskoj Africi mlađe je od 12 godina. Djeca iznad minimalnog radnog uzrasta čine većinu u dječjem radu u centralnoj i južnoj Aziji, u istočnoj i jugoistočnoj Aziji, u Latinskoj Americi i Karibima. U odnosu na 2008. godinu broj male djece zaposlene u dječjem radu u 2024. godini bio je veći - povećanje sa 42% na 57%, ali u periodu od 2020. godine do 2024. godine u svim uzrastima opala je rasprostranjenost dječjeg rada (ILO & UNICEF, 2025: 27). U svim uzrastima dječaci su više zastupljeni u dječjem radu u odnosu na djevojčice - 9% dječaka i 7% djevojčica. Sa godinama ova razlika se povećava. Od 2000. godine dječji rad je opao za oba pola, stabilniji i dosljedniji silazni trend bio je za djevojčice (ILO & UNICEF, 2025: 29). Posmatrano globalno, najveći udio djece u dječjem radu angažovano je u poljoprivredi (61% djece, 28% odraslih), većinom kao dio porodičnog izdržavanja i na malim farmama, zatim slijede usluge, uključujući kućni rad u domaćinstvima trećih lica, trgovinu malog obima i drugi neformalni uslužni radovi (27% djece, oko 50% odraslih), građevinarstvo, proizvodnja i rudarstvo (13% djece, 25% odraslih) (ILO & UNICEF, 2025: 33).

[224] Konvencija Međunarodne organizacije rada br. 182 o zabrani najgorih oblika dječjeg rada i neposrednim mjerama za ukidanje takvog rada (1999) određuje posebne vrste poslova koje djeca ne smiju da rade, posebno njegove tipove najgori oblici dječjeg rada i opasan dječji rad. U članu 3 ove Konvencije najgori oblici dječjeg rada obuhvataju sljedeće kategorije: svi oblici ropstva ili prakse slične ropstvu (prodaja i trgovina djecom, dužničko ropstvo i kmetstvo) i prisilni i obavezni rad (uključujući prisilno ili obavezno regrutovanje djece), komercijalna i seksualna eksploatacija djece, korišćenje, nabavljanje ili nuđenje djeteta za nezakonite aktivnosti (posebno, za proizvodnju i trgovinu drogom) i rad koji može naštetiti zdravlju, bezbjednosti ili moralu djece po svojoj prirodi ili okolnostima u kojima se obavlja. Opasni poslovi obuhvataju poslove koji mogu, po svojoj prirodi ili okolnostima, da naškode zdravlju, bezbjednosti ili moralu djeteta. Zemlje potpisnice Konvencije same određuju listu opasnih poslova nakon konsultacija sa organizacijama poslodavaca i radnika.

[225] Sveobuhvatna strategija koju su uspostavile Ujedinjene nacije (UN) rezolucijom A/RES/70/1 – Transformacija našeg sveta: Agenda za održivi razvoj do 2030. godine usvojena je na samitu održanom septembra 2015. godine. Obuhvata 17 ciljeva održivog razvoja (kojima je obuhvaćeno 169 potciljeva, odnosno 284 indikatora kojima se mjeri napredak u njihovoj realizaciji), koji su usmjereni na obezbjeđivanje pristojnog života, mira i ekonomskog prosperiteta za sve ljude u svijetu, brigu o životnoj sredini i borbu protiv klimatskih promjena. Države potpisnice su se obavezale na rad na realizaciji ovih ciljeva mobilišući sve resurse za njihovo ostvarenje do 2030. godine (United Nations General Assembly, 2015).

Ekspolatacija dječjeg rada

Radno angažovanje lica u osjetljivom položaju u manje-više nestandardnim radnim uslovima i često umanjenom novčanom naknadom, s ciljem iskorišćavanja njegovog rada radi sticanja ekonomske koristi predstavlja radnu eksploataciju. Jedan od najtežih oblika kršenja ljudskih prava jeste eksploatacija dječjeg rada, koja se može posmatrati kao sastavni dio nasilja nad djecom (Marković, 2024: 8). Rizik zloupotrebe dječjeg rada može se sagledati na osnovu nekih opštih karakteristika djeteta: pol i uzrast (djevojčice se češće koriste za komercijalnu seksualnu eksploataciju, održavanje higijene domaćinstva, briga za članove porodice, dok dječaci više za rad na polju, sakupljanje otpada i sekundarnih sirovina, uzgoj životinja i sl.), etnicitet (djeca migranti bez pratnje, djeca iz marginalizovanih grupa), fizički pokazatelji (povrede, umor, fizička iscrpljenost, obuća i odjeća) (MOR, 2021: 18). Takođe, red rođenja djeteta i struktura porodičnog domaćinstva utiču na rad djece (u višečlanim porodicama u kombinaciji sa siromaštvom vjerovatnije je da će najstarije dijete biti radno angažovano kako bi dalo doprinos domaćinstvu, veća je vjerovatnoća za djete muškog pola da radi, a djevojčice da napuste školu i da se angažuju u domaćinstvu) (Marković, 2024: 14).

Kao što smo mogli da vidimo, Konvencijom MOR-a br. 182 i drugim međunarodnim dokumentima, precizirano je da se zloupotreba dječjeg rada odnosi na radno angažovanje djece uzrasta do 18 godina na najgorim oblicima dječjeg rada i radno angažovanje djece mlađe od 15 godina u aktivnostima koje su štetene za njihov ukupan razvoj i/ili ometaju njihovo obrazovanje ili ih stavljaju u otežane okolnosti za obrazovanje. Takođe, ona podrazumijeva i radno angažovanje djeteta starijeg od 15 godina bez adekvatnog pravnog osnova, trgovinu djecom od strane roditelja, srodnika ili drugih lica (angažovanje djeteta za seksulanu i/ili radnu eksploataciju, prosjačenje, vršenje kriminalnih aktivnosti, sklapanje prinudnog braka, prodaja organa, učešće u oružanim sukobima i sl.). Na zloupotrebu dječjeg rada mogu da ukažu tri aspekta koja se zajedno uzimaju prilikom procjene ove pojave: minimalne godine života za zasnivanje rada djece (između 14 i 16 godina, izuzev kod lakog rada koji može biti dozvoljen na nižem uzrastu), dužina radnog vremena (manje od 40 sati sedmično, dnevne smjene ne smiju biti duže od 8 sati), uslovi u kojima djeca rade (okolnosti, dodir s opasnim supstancama, rad na opasnim mašinama, ispunjenost zakonskih uslova za zaposlenje i sl.) (Marković, 2024: 13).

Aktivno podsticanje zloupotrebe dječjeg rada od strane roditelja (ili osoba odgovornih za dijete) javlja se u situaciji kada oni primoravaju, podstiču ili ohrabruju dijete da se uključi u obavljanje razvojno neprimjerenog, pretjeranog i opasnog rada ili onoga koji ometa školovanje djeteta i pri tome koriste djetetovu zaradu za potrebe zadovoljavanja egzistencijalnih potreba porodice (rad u sopstvenom domaćinstvu, u porodičnim manufakturama ili neprikladno radno angažovanje ili nezakonit rad djece kod drugih poslodavaca). U ovim situacijam roditelji podstiču zloupotrebu dječjeg rada često iz neznanja ili uvjerenja da je to dobro za dijete i/ili iz nemara. Postoje i situacije kada roditelji (ili druge osobe odgovorne za dijete) iz zablude doprinose zloupotrebi dječjeg rada tako što upućuju ili ugovaraju djetetu rad kod drugog lica u uvjerenju da će ono u tom okruženju biti dobro zbrinuto (prilika za obrazovanje i odgovarajuća naknada za rad), a u stvarnosti dijete se angažuje na neodgovarajućem radu. Zloupotreba dječjeg rada vrši se i od strane sistema zaštite koji propušta da podrži porodicu usljed čega dijete svojim radom (razvojno neprikladnim, pretjeranim ili opasnim, koji ometa obrazovanje) doprinosi i olakšava elementarnu egzistenciju porodice zajedno sa ostalim članovima (MOR, 2021: 12).

Prema Konvenciji MOR-a br. 182, jedan od najgorih oblika dječjeg rada predstavljaju opasni poslovi, koji su definisani korišćenjem tri kategorije: rad djece na opasnim zanimanjima, rad djece u opasnim industrijama ili rad djece 43 ili više časova sedmično (ILO & UNICEF, 2025: 40). Opasan rad za djecu obuhvata okolnosti i djelatnosti štetne za decu (fizičke i hemijske). U članu 32 Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima djeteta utvrđeno je pravo djeteta na zaštitu od ekonomske eksploatacije i svakog oblika opasnog rada za njegovo zdravlje i razvoj (fizički, mentalni, duhovni, moralni i socijalni) i koji može ometati njegovo obrazovanje (Zakon o ratifikaciji Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima deteta, 1990). Iako su najgori oblici dječjeg rada strogo zabranjeni međunarodnim dokumentima, i dalje značajan udio u dječjem radu čine opasni poslovi, čak i kod djece mlađe od zakonski dozvoljenog uzrasta za radno angažovanje (ILO & UNICEF, 2025: 11). Prema podacima iz 2024. godine, djeca svih uzrasta angažovana su na opasnim poslovima (ILO & UNICEF, 2025: 8). Od ukupnog broja djece koja rade, 54 miliona djece obavlja opasne poslove (skoro polovina njih mlađa je od 15 godina). U svim sektorima postoji opasan dječji rad - industrija 60%, usluge 50%,

poljoprivreda oko jedne trećine. Pored ovoga, druge vrste najgoreg dječjeg rada postoje na mnogim mjestima: trgovina djecom, prisilni rad, komercijalna i seksualna eksploatacija, učešće u ilegalnim aktivnostima i regrutacija djece u oružanim sukobima. Ovi oblici se često ne prijavljuju dovoljno ili se potpuno izostavljaju zbog svoje osjetljive i često skrivene prirode, pogotovo kada djeca žive van tradicionalnog kućnog okruženja. Oni predstavljaju teška kršenja dječjih prava (ILO & UNICEF, 2025: 38).

Radi planiranja preventivnih ili zaštitinih intervencija za dostizanje dobrobiti djeteta, neophodno je praviti razliku između neadekvatnog i nedozvoljenog rada djece u čijoj osnovi je potreba za preživljavanjem djeteta i njegove porodice usljed egzistencijalne ugroženosti i zloupotrebe dječjeg rada od strane roditelja ili trećeg lica. Takođe, zloupotreba dječjeg rada vrši se u procesu obrazovanja – obavljanje praktične nastave na poslovima koji nisu dozvoljeni u odnosu na uzrast djeteta (MOR, 2021: 21 - 22).

Uzroci eksploatacije dječjeg rada

Postoje brojni objektivni i subjektivni činioci koji djeluju u procesu nastanka, formiranja i realizacije dječjeg rada (Радовановић, 2012: 275). Dječji rad ima duboke političke i socio-ekonomske korjene. Situacije koje proizilaze iz sukoba i ljudskih ili prirodnih katastrofa pogoršavaju dječji rad. Ključni pokretači dječjeg rada su: rastuće siromaštvo domaćinstava, ograničene mogućnosti za dostojanstven rad (niske plate, nezaposlenost, otežan prelazak na posao), nedostatak ili neadekvatnost sistema socijalne zaštite (zdravstveno osiguranje i naknade za nezaposlene), neadekvatan zakonski okvir i slaba primjena i zaštita osnovnih prava, loš kvalitet školovanja i otežan pristup besplatnom obrazovanju, tradicija i društveno-kulturne norme, socio-ekonomske nejednakosti, radna eksplaotacija radnika u neformalnom sektoru i radnika u domaćinstvu, neregularni rad i migracije (European Union, 2021). Obrasce dječjeg rada oblikuju ekonomski uslovi - dječji rad naglo opada s porastom nacionalnog dohotka. U zemljama s niskim prihodima u 2024. godini u dječjem radu nalazilo se skoro četvrtina sve djece (57.7 miliona), u zemljama sa nižim srednjim i višim srednjim prihodima (78.4 miliona djece zbog veće osnovne populacije), u zemljama s visokim prihodima 1%. Većem nivou dječjeg rada odgovara niži nivo ljudskog razvoja. Faktori s kojima je povezan dječji rad su: sukobi, nestabilnost, siromaštvo i niski ljudski razvoj. Oni se nalaze u međusobnom složenom odnosu i često su oblikovani dodatnim osnovnim uzrocima. Kako zemlje postaju stabilnije, prosperitetnije i pravednije, tako je dječji rad u stalnom opadanju (ILO & UNICEF, 2025: 19). Rizik od dječjeg rada povećava veći broj izdržavane djece u porodicama, jer to povećava ekonomski pritisak na porodice, posebno usljed niskih i nestabilnih prihoda domaćinstva (ILO & UNICEF, 2025: 21). Siromašnim porodicama neophodan je ekonomski doprinos djece za preživljavanje - rade ili doprinose kućnom budžetu ili zauzimaju mjesta odraslih u obavljanju kućnih poslova (briga o mlađim članovima, nabavka namirnica kako bi odrasli mogli da rade van kuće i sl.), stoga djeca iz ovih porodica ne upisuju se u školu ili je napuštaju prije redovnog završetka. Pohađanje škole nosi rizik gubljenja porodičnih prihoda (Радовановић, 2012: 279). Siromaštvo se javlja kao uzrok i posljedica dječjeg rada – zbog rada u ranom uzrastu, djeca su primorana da prekinu obrazovanje, što im uskraćuje prilike za rad na poslovima koji su stručni i više plaćeni u odrasloj životnoj dobi. Odluku da se u popunjavanje porodičnog budžeta uključe i djeca češće se donosi u domaćinstvima koja se hronično suočavaju sa ekonomskom i životnom nesigurnošću i koja nisu u mogućnosti da zadovolje osnovne potrebe (neregularno zaposlenje, niske plate, visoki životni troškovi, dugovi i sl.). Siromašne porodice koriste rad djece kako bi uvećale prihode i u situacijama kada nedostaje adekvatan sistem socijalne zaštite ovih porodica (Marković, 2024: 14). Povećanje siromaštva od 1% može da utiče na povećanje dječjeg rada od najmanje 0.7% (International Labour Organization and United Nations Children's Fund, 2020). Stopa teške deprivacije među djecom pala je za trećinu od 2000. godine – sa 507 miliona djece koja žive u monetarnom siromaštvu palo na 412 djece. Prema najnovijim izvještajima UNICEF-a, u ekstremnom siromaštvu danas živi skoro 412 miliona djece, dok je teško uskraćeno u najmanje dvije životne potrebe 417 miliona: obrazovanje, zdravstvo, stanovanje, ishrana, sanitarni uslovi i čista voda. Ovo može da ostavi posljedice koje mogu trajati cijelog života. Nazadovanju u pogledu smanjenja dječjeg siromaštva najviše su doprinijeli: finansijaska kriza 2008. godine, pandemija COVID-19 i oružano nasilje u svijetu. U odnosu na prije 30 godine, danas dvostruko više djece pogođeno je oružanim nasiljem. To podstiče širenje siromaštva i drugih negativnih društvenih i

prirodnih pojava – uništavanje škola, raseljavanje porodica, intenziviranje klimatskih promjena. U zemljama sa izuzetno visokim rizikom od klimatskih promjena (suša i poplava) već živi milijardu djece (UNICEF, 2025: i-ii).

Rasprostranjenost dječjeg rada u zemljama pogođenih ratnim sukobima ili koje se nalaze u nestabilnim situacijama dostiže 21%, u zemljama koje karakteriše slabo upravljanje ili drugi izvori institucionalne ili društvene nestabilnosti bez aktivnih sukoba dječji rad dostiže 16%, a u zemljama koje nisu pogođene sukobima ili se ne nalaze u nestabilnim situacijama dječji rad iznosi 5% (ILO & UNICEF, 2025: 19). Prema članu 3 Konvencije MOR-a br. 182, regrutovanje i korišćenje djece u oružanim sukobima klasifikovano je kao jedan od najgorih oblika dječjeg rada. Prema izvještaju Ujedinjenih nacija za 2023. godinu, broj djece koji je bio regrutovan i korišćen u oružanim snagama u svijetu iznosio je 8.655 (General Assembly and Security Council United Nations, 2024: 2).

Na uključivanje djece u rad veliki uticaj imaju stavovi i norme zajednice u kojoj porodica živi, stavovi roditelja i djece prema radu. U zajednicama u kojima postoji kvalitetno obrazovanje i u kojima se zagovara njegova važnost, djeca su u većoj mjeri uključena u obrazovanje nego što rade. Nasuprot ovome, u zajednicama u kojima se rad djece opravdava u smislu njegovog doprinosa boljim uslovima života djece i njihovih porodica, njihovoj sigurnijoj budućnosti i njegove socijalizujuće uloge, veća je vjerovatnoća da će djeca biti uključena u rad. Na formiranje stavova roditelja o potrebi uključivanja djece u rad utiče stepen njihovog obrazovanja, njihovo uključivanje ili ne uključivanje u rad tokom djetinjstva i sl. Stavovi djece prema svome radu formiraju se u zavisnosti od stavova prema radu njihovih roditelja i od opštih društvenih normi (dio treninga, porodična odgovornost, obaveza i sl.) (Marković, 2024: 18).

Ugovoreni brakovi od strane roditelja budućih supružnika bez njihove saglasnosti, često odmah po rođenju djeteta, javlja se kao strategija preživljavanja porodice od djevojčice/mlade, način oslobađanja roditelja tereta odgajanja djevojčice, otplata porodičnog duga i ostvarenje finansijske koristi za posrednike u sklapanju braka. Da bi zaradile za miraz koji su mladenkini roditelji dužni da daju mladoženjinoj porodici prilikom sklapanja braka, mnoge djevojčice su primorane da rade od malih nogu (Радовановић, 2012: 280 – 281).

Između trgovine djecom i najgorih oblika dječjeg rada linija je veoma tanka. Trgovina djecom radi radne eksploatacije jeste uži pojam od zloupotrebe dječjeg rada – žrtve trgovinom djecom radi radne eksploatacije su samo jedan dio djece angažovane na neodgovarajućim ili najgorim oblicima dječjeg rada. Kada osoba preuzme kontrolu nad aktivnostima djeteta, izmjesti ga iz poznatog okruženja i iskorišćava njegov rad radi sticanja sopstvene koristi na račun ukupne dobrobiti djeteta tada dijete postaje žrtva trgovine radi radne eksploatacije. Trgovina djecom radi radne eksploatacije obuhvata: seksualnu zloupotrebu djece radi sticanja ekonomske koristi, uključivanje u prosjačenje, vršenje krivičnih djela i sl. Postoje situacije kada se roditelji pojavljuju kao trgovci svojom djecom – za novac ili za drugu vrstu materijalne koristi ili druge dobiti eksploatišu svoje dijete ili ga prepuštaju u cjelosti drugim licima u svrhu radne ili seksualne eksploatacije, prosjačenja, vršenja krivičnih djela, sklapanja dječjeg braka i sl. (MOR, 2021: 10 - 11).

Rizik da djeca budu izložena zloupotrebi dječjeg rada veliki je u kontekstu iregularnih i prisilnih migracija. Dodatno, rizik od različitih vidova eksploatacije, uključujući dječji rad, povećava veliki broj djece bez pratnje koja nisu podnijela zahtjev za azil ni u jednoj zemlji, jer ona nisu vidljiva sistemima zaštite. Postojeće evropske politike migracija i politike tranzitnih zemalja imaju izrazito negativnu ulogu u pogledu dječjeg rada. Onemogućavanjem ili otežavanjem legalnog zaposlenja ovoj djeci, one ih dodatno guraju u opasan rad, čime se otvara put za poslodavce da mogu da zloupotrebljavaju dječji rad. Rizik da djeca u migracijama budu izložena dječjem radu dodatno pojačava nedostatak dokumentacije, diskriminacija, izolacija i ograničen pristup sistemima zaštite. Ovaj problem se naročito aktualizuje od 2015. godine u zemljama Evrope (Marković, 2024: 1).

Posredne ili neposredne uticaje klimatske promjene imaju na dječji rad. Mnoga domaćinstva one guraju u siromaštvo. Zbog toga vjerovatnije je da će djeca biti primorana da rade, jer će njihove porodice zavisiti od njihovih prihoda. One utiču na smanjenje poljoprivredne produktivnosti (stvarajući ekonomske pritiske koji mogu rad djece preusmjeriti u druge sektore, poput rudarstva ili proizvodnje), izloženost vremenskim šokovima i trajnoj šteti (što rezultira siromaštvu porodica i njihovoj većoj zavisnosti od dječjeg rada), smanjenje osnovnih resursa (voda i plodno zemljište), migracije i nasilne sukobe. Sve ovo može da dovede do povećanja rizika od dječjeg rada, pogoršanja uslova rada i gubitka školovanja (ILO & UNICEF, 2025: 48).

Posljedice radne eksploatacije djece

Među najugroženije čanove društva svrstavaju se djeca uključena u dječji rad. Viši nivo bolesti i povreda trpe djeca koja rade u teškim i opasnim uslovima. Zbog svog uzrasta i nivoa razvoja, ona su više izložena riziku od opasnosti na radnom mjestu u odnosu na odrasle. Brojne su, ozbiljne i trajne posljedice opasnog rada. Djeca uključena u opasan rad rade u teškim uslovima (noćni rad, dugo vrijeme rada, izloženost fizičkom, psihičkom ili seksualnom zlostavljanju) i opasnim situacijama (rad pod zemljom, pod vodom, rad s opasnim mašinama, opremom, alatima, podizanje teškog terete, izloženost opasnim materijama, temperaturama i sl.). Siromaštvom i nedostatkom efikasnih zdravstvenih i socijalnih sistema ove posljedice se pogoršavaju (European Commission, 2021).

Brojne su posljedice radne eksploatacije djece: ugrožavanje zdravlja (fizičkog i mentalnog), ometanje razvoja djeteta (moralnog, socijalnog i emocionalnog), ekonomska zavisnost, uskraćivanje prava (obrazovanje, sloboda izbora) (Јовановић, 2020: 19).

Kako bi se dijete oporavilo, efikasan plan treba da ima dvostruki cilj: dejstvo faktora rizika treba smanjiti i djelovanje faktora zaštite treba jačati. Kognitivni, socijalni i emocionalni razvoj djeteta mijenja se sa svakim iskustvom izloženosti najgorim oblicima dječjeg rada, što se očituje, s jedne strane, u sticanju kapaciteta za preživljavanje, i s druge strane, u razvijanju disfunkcionalnih doživljaja sebi, svoga okruženja i svijeta uopšte. Neka djeca angažovana na ovakvim poslovima razviju rezilijentnost i napreduju tokom izloženosti akutnim i hroničnim stresovima. Koristeći sve dostupne resurse u fizičkom i socijalnom okruženju u kome je postojala ozbiljna prijetnja po njihovu dobrobit, djeca su preovladavala tenzije koje su za njih predstavljale problem. U fizičkom i u socijalnom okruženju koje je sposobno da pruži neophodne resurse na način koji je smislen za dijete razvija se rezilijentnost djece. U okruženju u kojem su opšte društvene i obrazovne prilike nepovoljne i ne omogućavaju dostizanje boljeg statusa u društvu, bilo kakav rad djeci može biti smisleno sredstvo za opstanak i napredak (samodoprinos i smisao koji daju svom radu) – rad kao izvor psihološkog rasta. Simptome anksioznosti ili anksiozne poremećaje može proizvesti izloženost najgorim oblicima dječjeg rada, usljed čega djeca okruženje doživljavaju prijetećim (MOR, 2021: 20 - 21).

Rizik od ozbiljnih povreda ili od bolesti s potencijalno doživotnim posljedicama do kojih mogu dovesti opasni poslovi, povećava fizička i psihička nezrelost mlađe djece. Zbog izgubljenih ljudskih sposobnosti i povećanog tereta zdravstvene i socijalne zaštite i ljudskih žrtava, mogu nastati značajni ekonomski troškovi za društvo (ILO & UNICEF, 2025: 38).

Kod djece se na različite načine manifestuju simptomi posttraumatskog stresa – povezani su sa uzrastom djeteta – kompleksnije i uočljivije reagovanje na traumu kod starije djece. Znakovi povezani sa fizičkim povredama i fizičkim zlostavljanjem tokom radne eksploatacije djece su: poderotine, posjekotine, žuljevite i izranjavane ruke i slične povrede nastale na radu (MOR, 2021: 16).

Put ka boljoj budućnosti koja počinje školovanjem često blokira dječji rad. Posmatrano na globalnom nivou, u 2024. godini sa nastave je izostala skoro jedna trećina djece uzrasta obaveznog školovanja koja su radno angažovana, skoro polovina koja rade na opasnim poslovima, u odnosu na 8% djece istog uzrasta koja nisu radno angažovana. Opasni poslovi imaju posljedice na vrijeme, na energiju i na zdravlje djece. U Aziji i na Pacifiku najveće su prepreke za pohađanje škole djeci u dječjem radu – nije u školi 42% djece angažovane u dječjem radu i 61% u opasnim poslovima. Nekompatibilnost dječjeg rada i školovanja još više je izražena kod adolescenata i adolescentkinja koji rade – 71%, veća vjerovatnoća za adolescente u dječjem radu da ne pohađaju školu u odnosu na adolescentkinje. Srednješkolsko obrazovanje postaje važno za dobijanje pristojnog posla i ekonomske mobilnosti, iako nije zakonski obavezno u mnogim zakonskim sistemima. Adolescenti bez formalnog obrazovanja suočavaju se s potencijalno sumornom budućnošću niskih plata, nesigurnih poslova i ograničenim izgledima za napredak pogotovo u regionima gdje su tržišta rada zasićena i uglavnom neformalna. Iako dvije trećine djece obaveznog školskog uzrasta u dječjem radu uspijeva da pohađa školu, oni značajno zaostaju u osnovnim vještinama učenja (ILO & UNICEF, 2025: 43).

Umjesto zaključka - napori za okončanje dječjeg rada

Međunarodnom godinom za eliminaciju dječjeg rada proglašena je 2021. godina.[226] Borba protiv dječjeg rada na globalnom nivou daleko je od svoga kraja. Na okončanje dječjeg rada do 2025. godine obavezala se međunarodna zajednica usvajanjem ciljeva održivog razvoja. Svijet nije ostvario ovaj ambiciozan cilj, a dječji rad ugrožava odstvarivanje i drugih ciljeva održivog razvoja.[227] Suzbijanje dječjeg rada važno je s pravnog i etičkog aspekta, ali i sa socijalnog i ekonomskog aspekta - postizanje održivog razvoja i postizanja dugoročnog ekonosmkog prosperiteta. Bez obzira na sve teškoće, u periodu od 2020. do 2024. godine opao je broj djece u dječjem radu za više od 20 miliona, a za više od 25 miliona u opasnim poslovima, a rasprostranjenost dječjeg rada opala je za skoro 2%. Iako je postojala zabrinutost da će pandemija COVID-19 i posljedična socio-ekonomska kriza dovesti do daljeg pogoršanja dječjeg rada, to se nije ostvarilo (ILO & UNICEF, 2025: 15). Napredak u borbi protiv dječjeg rada ostvaren je u svim regionima - najveći u Aziji i na Pacifiku (od 2020. godine skoro prepolovljena rasprostranjenost dječjeg rada, smanjenje za 43% opasnog dječjeg rada), u Latinskoj Americi i Karibima zabilježen je relativni pad od 8%. U narednim decenijama u većini regiona moglo bi se nazrijeti potpuno eliminisanje dječjeg rada, izuzev u Podsaharskoj Africi gdje bi mogao i da nastavi da raste zbog projektovanog porasta dječje populacije (ILO & UNICEF, 2025: 20). Na trendove dječjeg rada uticale su regionalne razlike u ekonomskim performansama. U ostvarenju velikog napretka u smanjenju siromaštva u Podsaharskoj Africi, u Aziji i na Pacifiku pomogao je ekonomski rast. Najefikasnija odbrane od dječijeg rada jesu školovanje i socijalna zaštita (ILO & UNICEF, 2025: 21). Borba protiv zlouopotrebe dječjeg rada u kombinaciji sa zakonima o obaveznom obrazovanju pokazala se kao najefikasnija (Marković, 2024: 16). U Latinskoj Americi i Karibima, u Aziji i na Pacifiku manje od 6% djece nije završilo osnovnu školu do 2024. godine, dok u Podsaharskoj Africi oko 30%. Sa smanjenjem dječjeg rada snažno je povezana pokrivenost djece socijalnom zaštitom. U ovome pogledu ostvareno je poboljšanje, iako je napredak bio neujednačen, daleko je od univerzalne pokrivenosti (ILO & UNICEF, 2025: 21).

Iako su mjere protiv dječjeg rada dale određene rezultate, taj napredak mora da se nastavi s bržim intenzitetom. Ovi rezultati su krhki s obzirom na brojne globalne izazove (klimatske promjene, sukobi, političke i ekonomske nestabilnosti država i sl.). Kako bi se okončao dječji rad, neophodno je značajno povećanje akcije u različitim sferama: školovanje, pravna zaštita, socijalna zaštita, osnovne usluge, poslovne operacije i lanci snabdjevanja (ILO & UNICEF, 2025: 47). Ciljane politike za okončanje dječjeg rada trebalo bi da budu praćene širim strategijama razvoja, jer ovaj napredak zavisi od promjena u ekonomijama i u društvima. U odgovoru na pitanje dječjeg rada moraju se uključiti u ekonomske i socijalne politike. Prave politike, adekvatni resursi i nepokolebljiva posvećenost jesu plan za uspjeh (ILO & UNICEF, 2025: 49 - 51).

Za svaki novi trgovinski sporazum sa najvišim standardima zaštite klime, životne sredine i rada Evropska komisija je utvrdila "Politiku nulte tolerancije prema dječjem radu", s ciljem dovođenja održivog razvoja u središte bilateralnih trgovinskih odnosa. Evropski parlament je u dogovoru sa Savjetom Evrope usvojio 24. maja 2024. godine "Direktivu o dužnoj pažnji za održivo poslovanje" kojom se obavezuju kompanije i njihovi partneri u lancu snabdjevanja, proizvodnje i distribucije da spriječe, eliminišu ili ublaže svoj negativni uticaj na ljudska prava i životnu sredinu (ropstvo, dječji rad, eksploataciju, zagađenje i uništavanje prirode i sl.). Smanjenju dječjeg rada doprinosi spoljna pomoć Evropske unije (EU) kroz različite tematske i geografske programe, bilateralnu i regionalnu sardanju. Ključni pokretači za iskorjenjivanje siromaštva i održivi razvoj ostaju održiva poljoprivreda, zajedno s ribarstvom i akvakulturom.[228]

---

[226] Peta globalna konferencija o eliminaciji dječjeg rada održana od 15. do 20. maja 2022. godine, u Južnoafričkoj Republici. 15-20 May 2022, **5th Global Conference on the Elimination of Child Labour,** Durban International Convention Centre South Africa (Republic of South Africa, ILO, Alliance 8.7, International Year for the Elimination of Child Labour, https://endchildlabour2021.org). Šesta globalna konferencija o eliminaciji dječjeg rada treba da se održi 2026. godine (ILO & UNICEF, 2025: 50 - 51).

[227] Sprječava pohađanje škole (Cilj 4), podstiče siromaštvo (Cilj 1) i nejednakosti (Cilj 10), slabi ekonomski rast ograničavajući produktivnost i inovacije radne snage (Cilj 8), šteti zdravlju i blagostanju (Cilj 3) i potkopava napore ka etičkoj i održivoj proizvodnji (Cilj 12).

[228] Projekat Eliminisanje dječjeg rada u lancima vrijednosti pamuka, tekstila i odjeće: integrisani pristup (CLEAR Cotton) sufinansiraju EU i MOR, a sprovodio ga MOR u saradanji sa Organizacijom za hranu i

Literatura

1) Council Directive 94/33/EC of 22 June 1994 on the protection of young people at work. (1994). *Official Journal of the European Union*, L 216, 12–20. https://eur-lex.europa.eu
2) General Assembly and Security Council United Nations. (2024). *Children and armed conflict Report of the Secretary-General*, A/78/842-S/2024/384. Preuzeto 10. 2. 2026. sa https://docs.un.org/en/S/2024/384
3) Gidens, E. (2005). *Odbegli svet: Kako globalizacija preoblikuje naše živote*. Beograd: Stubovi kulture.
4) European Commission. (2021). *Child labour has a profound impact on the health and wellbeing of children*. Preuzeto 14. 2. 2026. godine sa https://international-partnerships.ec.europa.eu
5) European Union. (2021). *Ending Child Labour by 2025.* Preuzeto 9. 1. 2026. godine sa https://www.eeas.europa.eu/eeas/ending-child-labour-2025_und_en#refuse
6) International Labour Organization and United Nations Children's Fund. (2025). *Child Labour: Global estimates 2024, trends and the road forward*, ILO and UNICEF, Geneva and New York, 2025. License: CC BY 4.0. https://doi.org/10.54394/HGQM8706
7) International Labour Organization, & United Nations Children's Fund. (2020). *COVID-19 and child labour: A time of crisis, a time to act*. https://www.unicef.org/media/70261/file/COVID-19-and-Child-labour-2020.pdf
8) Јовановић, П. (2020). Рањивост деце/омладине и могућност односно забрана њиховог рада. *РАДНО И СОЦИЈАЛНО ПРАВО Часопис за теорију и праксу радног и социјалног права*, *XXIV(1), 5-44.* UDK: 349.24-053.2 342.734-053.2
9) Marković, V. S. (2024). *Karakteristike dečjeg rada kod nepraćene i razdvojene dece u Srbiji* [Doktorska disertacija, Univerzitet u Beogradu]. Digitalni repozitorijum Univerziteta u Beogradu.
10) Međunarodna organizacija rada. (2021). *Dečji rad – prevencija, prepoznavanje i intervencija: Stručno-metodološko uputstvo za stručne radnike u socijalnoj zaštiti*. Međunarodna organizacija rada. https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@europe/@ro-geneva/@sro-budapest/documents/publication/wcms_816602.pdf
11) Радовановић, Д. (2012). Дечји рад – појам и фактори. *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, *LX* (1), 271–286. *UDK: 349.244-053.2*
12) United Nations General Assembly. (2015). *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development* (Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015, A/RES/70/1). https://sdgs.un.org/2030agenda
13) UNICEF Innocenti – Global Office of Research and Foresight. (2025). *State of the World's Children 2025: Ending Child Poverty – Our shared imperative*. UNICEF. Preuzeto 15. 2. 2026. godine sa https://www.unicef.org/reports/state-of-worlds-children/2025
14) Zakon o ratifikaciji Konvencije Međunarodne organizacije rada br. 138 o minimalnim godinam starosti, za zasnivanje radnog odnosa i Preporuke MOR broj 146 o minimalnim godinama za zapošljavanje (1973), *"Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori", br. 14/82.*
15) Zakon o ratifikaciji Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima deteta (1989), *"Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori", br. 15/90.*
16) Zakon o ratifikaciji Konvencije MOR broj 182 o najgorim oblicima dečjeg rada i Preporuke MOR broj 190 o zabrani i hitnoj akciji za ukidanje najgorih oblika dečijeg rada (1999), *"Službeni list SRJ - Međunarodni ugovori", br. 2/2003.*

poljoprivredu UN (FAO), u periodu od 2018. do 2023. godine. Ovaj projekat je imao za cilj eliminisanja svih oblika dječjeg rada uključujući i prisilni rad u pomenutim lancima (zaštite djece od štetnih pesticida i podizanje svijesti o njihovim štetnim posljedicama) u zemljama proizvođačima pamuka: Burkina Faso, Mali, Pakistan i Peru. Zbog izloženosti štetnim pesticidima u proizvodnji pamuka, dječji rad u ovoj oblasti svrstan je među najgore oblike dječjeg rada. Evropska unija se u okviru Ciljeva održivog razvoja angažovala u partnerstvu sa Ganom i Obalom Slonovače (čine 70% svjetske proizvodnje kakaoa) i pokrenula EU Inicijativu za održivi kakoao, kako bi dala podršku održivoj proizvodnji kakaoa, sveobuhvatnim pristupom ekonomskim, socijalnim i ekološkim dimenzijama održivosti (dječji rad, prihodi poljoprivrednika, krčenje šuma, pravična trgovina i investicije). Normativni okvir EU za suzbijanje dječjeg rada: Strategija EU o pravima deteta, Akcioni plan EU za demokratiju i ljudska prava, Smjernice EU o promociji i zaštiti prava djeteta Povelja EU o osnovnim pravima, Direktiva EU o zaštiti mladih na radu (94/33/EC), Smjernice Saveta EU o deci i oružanim sukobima (2003), Evropski konsenzus o razvoju, Evropska komisija – Političke smernice 2019-2024. (European Union, 2021).

EXPLOITATION OF CHILD LABOUR IN CONTEMPORARY SOCIETY

Dragana Vilić
PhD in Sociology, Full Professor Faculty of Economics, University of Banja Luka
Republic of Srpska, Bosnia and Herzegovina

Abstract: *The paper analyzes the phenomenon of child labour as one of the most serious challenges of contemporary society. There is a wide spectrum of acceptable and unacceptable activities that can be categorized as child labour. Therefore, to understand this phenomenon, it is essential to distinguish between permissible, desirable, light, and decent work (which does not harm the health, development, and well-being of the child) and the abuse of child labour leading to exploitation (violation of human rights, violence against children, the worst forms of child labour, and hazardous work). the paper highlights the long history of child labour and its abuse, as well as the evolution of human rights protection in this field. Through the analysis of statistical data from international organizations, the global scale of child labour exploitation is examined. Furthermore, the paper analyzes the causes of child labour (individual, family, social and economic) and its far-reaching consequences on child development (psychological, physical, social, etc.) and society as a whole. Instead of a classic conclusion, the paper provides an overview of current global efforts and initiatives aimed at the complete eradication of child labour.*

Keywords: *child labour, exploitation, contemporary society.*